

ДЬУЛУРБАН

кутурбан күннэрэ

Спорка сана сүүрээһиннэри киллэрбитэ

Бүтүн Сахабыт сирэ ыар сүтүктэннэ. Биһиги норуоппут сүдү киһитэ, Саха Республикатын бастакы президенэ, ытыктабыллаах Михаил Ефимович Николаев сирдээҕи олохтон туораан, бу күннэргэ — республикаҕа Кутурбан күннэрэ биллэрилиннилэр.

Михаил Ефимович элбэх өрүттээх киэн хабааннаах ситиһиллээх үлэтигэр, спорка киллэрбит үтүөлэрэ элбэхтэр. Ол курдук, республикабыт киин куоратыгар «Кыайы 50 сыла» Спорт дыбарыаһа, «Туймаада» стадион, «Эллэй Боотур» Муус дыбарыаһа о.д.а. спорка аналлаах тутуулар чуолаан кини быһаччы өйөөбүлүнэн тутуллубуттара. «Азия оҕолоро» норуоттар икки ардыларынааҕы спортивнай оонньуулар кини тус көбүлээһининэн, тэрийиитинэн аан бастаан 1996 сыллаахха ытыгыллыбыттара.

«Боотурдар оонньуулар» диэн оҕолор көнүл тустууга күргүмүнэн күрэхтэһиилэрэ эмиэ Михаил Ефимович этиитинэн тэриллэбиттэрэ.

Ону тэнэ, республика спорка оччотооҕу салалтатын көрдөһүүтүнэн, М.Е. Николаев Саха сирин көнүл тустууга федерациятын президенинэн үлэлээбитэ. Оччолорго, спорт бастакы нүөмэрдээх көрүнгэ арыый мөлүү быһыытыгыйбытын, бэйэтин айымньылаах уон-

на ирдэбиллээх үлэтинэн өрө көтөхпүтэ. Салалта өттүгэр өйөбүл да баара. Тустуу федерациятын президенин общественнай дуоһунаһыгар, «сыбаайба генерала» курдук буолбакка, тус бэйэтинэн салайан үлэлэспитэ. Ситиһиилэри, чемпионнары уруйдуур тэрээһиннэри тэнэ,

инники сыаллары-соруктары туруорар, ырыгыһар-дьүүллэхэр, былаанныыр муньахтары тиһигин быспакка тэрийэн ытара. Чөл, чэгиэн-чэбдик олобу тутуһуу хамсааһынын Саха сиригэр маннайгынан киллэрбит эмиэ — кини!

Ити курдук, спорду тапта-

аччылар сыаналыыларынан Михаил Ефимович Николаев саҕана Саха сирин норуоттарын Спартакиадага сөргүтүллүбүтэ; физкультура уонна спорт институттара баар буолбуттара; элбэх сана көрүгү киирбитэ; маассабай көрүгүнэргэ болҕомто ууруллубута; Спорт министристибэтэ тэриллэбитэ; араас спортивнай общественной ассоциациялар, федерациялар, кулууптар тэриллэбиттэрэ; дьон спорка энтузиазма үрдээбитэ; бэйэ тэрээһиннэрэ, түмсүүлэрэ, күрэхтэһиилэрэ тэнийбитэ; спорка спонсорство киирбитэ уонна да атын сананы өйөөбүтэ.

Биир тылынан, дьонор үлэлэригэр көһүүнүк сыһыаннаспакка, харыны ныйпарынан туран, дууһаларынан үлэлииллэрин ситиһэрэ. Ол да иһин, Михаил Ефимович салайааччы быһыытынан улаханлык сыаналаммыта, ытыктаммыта.

Манан тугу этиэхпин баҕарабын? Бастакы президеммит олохтообут үгэстэрэ салҕанан баралларыгар, өссө сайыннарылларыгар, кини аата үйэтитиллэригэр баҕарыллар.

Михаил Ефимович туһунан сырдык өйдөбүл биһиги өйбүтүгүн санаабытыттан хаһан даҕаны сүтүө суоҕа.

Петр ПАВЛОВ.

Александр Назаров хаартыската

сонуннар ситимнэрэ

Егор Скрыбин үрүн көмүһэ

Башкортостан киин куоратыгар Уфаҕа сурдлимпийскай сайынҕы оонньууларга ытыгыллан түмүктэннэ. Бу тэрээһиннэ отут дойду спортсменнара 21 көрүгүнэ күөн көрүстүлэр.

Оонньуулар былырын Бразилияҕа буолбут 24-с Сурдлимпийскай оонньууларга дьүөрэлээн ытыгыллылар. Билэргит курдук, онно россиялар кыттыбатахтара.

Дьэ, манньык улахан суолталаах күрэхтэһиигэ саха тустууга кыһатын иитиллээччигэ Егор Скрыбин 57 киилэҕэ иккис миэстэҕэ таҕыста. Кини үс утарсааччытын кыайда, бүтэһик быһаарылыах хапсыһыга Бурятия бөбөһүгэр сабырытаран, оонньуу үрүн көмүс мэтээлинэн наҕараадаланна.

Түгэнинэн туһанан Егор тренердэрин: Василий Стрелковскайы, Прокопий Николаевы, Василий Стручкову эбэрдэлиибит!

Туох? Ханна? Хаһан?

Атырдыах ыйыгар биһиги спортсменнарбыт кэккэ улахан күрэхтэһиилэргэ кыттыахтара.

Ол курдук, атырдыах 12–13 күннэригэр Бүтүн Россиятааҕы физкультурниктар күннэригэр араас хабааннаах тэрээһиннэр ытыгыллаахтара.

Атырдыах ыйын 12–16 күннэригэр Республикаатааҕы Саахымат-дуобат киинигэр Россия үтүөлээх тренерэ Николай Николаевич Кычкин кэриэһингэр дуобакка Бүтүн Россиятааҕы турнир ытыгыллыа.

Ый 14–20 күннэригэр Иордания Амман куоратыгар 21-гэр дьэри саастаахтарга спортивнай тустууга аан дойду үрдүнэн бастыыр иһин күрэхтэһии тэриллэр. Онно биһиги эрэллэрбит, Россия быйылгы кыайылыахтара Александра Копылова уонна Лев Павлов кытталлара күүтүллэр.

Онтон атырдыах ыйын 16–20 күннэригэр Дьокуускайга Ил Дархан кубогар нуучча дуобатыгар Бүтүн Россиятааҕы турнир ытыгыллыа. Ю.А. Гагарин аатынан культура киинигэр дойду бастыг дуобатчытара түмсүөхтэрэ.

Атырдыах ыйын 18–26 күннэригэр Хабаровскайга Россия боксаҕа чемпионата тэриллэр. Саха сирин хамаандатын састааба: Михаил Прокопьев, Василий Егоров, Рустам Туприн, Рустам Дьяконов, Николай Григорьев, Талбан Егоров, Ян Алексеев, Айал Степанов, Игнат Сивцев, Михаил Варламов, Петр Егоров, Назар Андреев, Егор Янков.

«Дьулурбан».

Эдэр корреспондентар суруйаллар

Спорт — кини олоҕо

Билинги XXI үйэбэ спордуна дьарыктанар, чөл олобу тутуһар муода буолар. Спордуна күүстээхтик дьарыктаныы дьин улахан үлэ, күүстээх санаалаах эрэ киһи күнүн барытын спорка аныыр.

Бүгүңнү ыстатыйаҕа Слепцова Тания дьин Кустуур орто оскуолатын 11-с кылааһын үөрэнээччигэ хайдах спорду олобу аргыһа оностубутун туһунан кэпсэхпит, бэйэтин санаатын билиэхпит.

— **Үтүө күнүнэн Тания, ааҕааччыларбытыгар бэйэн тускуна кылгастык билиһиннэриң дуо?**

— Мин Слепцова Татьяна Владимировна дьин буолабын, Кустуур орто оскуолатын 11-с кылааһын үөрэнээччитинэбин, Эбээн-Быгантай Кустууругар олобу.

— **Спорт ханнык көрүнүн дьарыктаныһаҕа дуо?**

— Биір эр көрүнү талан сагана дьарыктампын, спорт бары көрүнүн боруобалаан, барытыгар дьарыктаныһабын баҕарабын гын баран, саамай ордорон дьарыктанар көрүнүм — хотугу многоборье буолар.

— **Спордуна хас сааскыттан дьарыктаныһаҕа дуо?**

— Оҕо эрдэпиттэн спорт өттүгэр күүскэ талаһар этим, онтон 5-с кылаастан хотугу многоборьенан дьарыктанан саҕалаабытым.

— **Спорт эйгэтигэр эйгини ким аҕалыһаҕа дуо?**

— Мин спорт эйгэтигэр урут уруккуттан чугас этим, оҕо эрдэпиттэн спорт араас көрүнүн дьарыктанан саҕалаабытым. Баһтанан туран, төрөппүттэриим спорт эйгэтигэр чугас буол диһиллэрэ.

— **Кыыс уолу кытта тэбис-тэн таһымна спордуна дьарыктаныһаҕа дуо?**

— Мин санаабар, кыыс оҕо уол оҕону кытта тэбис-тэн таһымна дьарыктаныһаҕа, кыыс уолу кытта тэннэ дьарыктаннаҕына сайдар, күүһүрэр.

Санатан этэр эбит буоллаха, Тания кыра эрдэпиттэн ыстаадаҕа

сайынны сыннаһан агааран, ыстаада олоҕо сайдарыгар эмиэ күүс-көмө буолар.

— **Улахан кыайыһыларын тустарынан сырдатыйаҕа дуо?**

— Мин бэйэм санаабар, улахан кыайыһыларым дьин, V

өрөспүүбүлүкэтээби «Арктика оҕолоро» күрэххэ сылдьаммын арканы быраҕыһа 3-с миэстэ, кэтит хайыһарынан сырсыһа 2-с миэстэ, остуол ооньуутугар (хабылык, хаамыск) 3-с миэстэ буолбутум.

Ити курдук хотугу норуоттар IV ооньууларыгар, таһаһыттар сүлөөттэригэр — табанан сырсыһа уонна наартаны нөнүө ыстаныһа («Аин Туркил») 1-кы миэстэ, арканы быраҕыһа 3-с миэстэ буолбутум. Мин санаабар, бу мин билиһинитэ улахан ситиһиһилэрим.

— **Спордуна дьарыктаныһаҕа эйгэ ким күүс-көмө буоларый? Кимэхэ махтал иһирэх тылларын этиһиһ эһэй?**

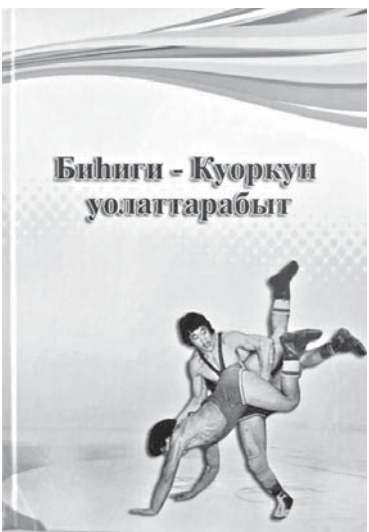
— Улахан махталбын тиэрдим этэ, баар-суох төрөппүттэрбэр, чугас дьүөгэлэрбэр, миһгин кытта тэннэ дьарыктаммыт оҕолорбор уонна тренердэрбэр, оҕо эрдэпиттэн дьарыктаан улаатыннарбыт учууалбар Иннокентий Егоровичка.

— **Тания, эйгэ улахан махтал буолуохтун, куруутун маньык улускун, нэһиликкин ааттаҕа дуо.**

Турук таастаах хайалардаах, күөх хонуулаах, сүүрүгүрэр таас үрэхтээх, сыспай сизлээх, хороҕор муостаах хоту дойдубут, Эбээн-Быгантайыт улунна эрэ буолбакка, бүтүн өрөспүүбүлүкэбит Слепцова Тания курдук эдэр ыччаттардаах буолан, күннэтэ үүнэ-сайда турар, кэнчээри ыччаттарыбытыгар холобур буолар.

Наум НАУМОВ, «Быгантай кэскилэ» пресс-киин эдэр корреспондента. Эбээн-Быгантай.

Д. П. Коркин төрөөбүтэ 95 сылын көрсө

Билиги — Куоркун уолаттарабыт

Маннык ааттаах сана кинигэ таһыста. Быйыл күһүн улуу тренер Дмитрий Петрович Коркин 95 сылын республика кизэн далааһыннаахтык бэлиэтиргэ соруктанар. Бу кэрэ бэлиэ түгэни көрсө Дмитрий Петрович туһунан киинэ оноһуллара, спектакль туруоруллара, хас да кинигэ бэчээттэнэн таһсара былааннанар.

спорка, үөрэһиригэ, олох атын да эйгэтигэр таһаарыһаахтык үлэһи-хамныы сылдьар Д.П. Коркин үөрэнээччилэрин ахтыһыла кирибиттэр.

— **Бу кинигэ Дмитрий Петрович үөрэнээччилэрин ахтыһыла түмүллэн киридиллэр, — дьин Семен Прокопьевич кинигэ аан тылыгар суруйар. — Кинилэр баһтаан Дмитрий Петровичи кытта хайдах көрсүбүттэрэ, аһыйах тылынан кэпсэттэт, кинилэр олохторун, дьылбаларын суолун быһаарбыта, эбэтэр араас биричиһинэн тренердэрииттэн эрдэ араһсан, ситэри тустубакка хаалбыттарын кэмсиһиллэрэ да кэпсэһэр. Бастагы үөрэнээччилэрэ тренердэрииттэн кыранан балыс, саастыы да дьон кинини «ооньор» дьин ытыктаан ааттыһыллара, толлолоро. Эрчиллигэ тренердэрэ тугу эһиттин төһө кыалларынан, күүстэрэ тиһиһиринэн толоро сатыһыллара ахтыһалар. Дмитрий Петрович сахалыы мындырдык инникини өтө көрөрө, саха тустуута сайдарын туһугар олоһун тиһэх чааһыгар дьэри күүһүн харыстаабакка, тух баар саһабынан, дьобурун биэрэн, өйүн-санаатын ууран туран үлэһэбитэ. Маньык кинини «үйэбэ биһирэ кэлэн аһар киһи» дьин эрдэһтэрэ.**

Бастагы былааммар тустууга аан баһтаан эрчиһит дьонун ахтыһыларын түмэн таһаарыам дьин санаалааһым. Эдэрдэр урукку кэмни сун хайа эр өттүттэн биллиннэр дьин, Дмитрий Петрович үлэтин хайдах саҕалаабытын, хайдах усулуобуйаҕа үлэһэбитин, оччотооһу колхуостаах ыччаттар тустуунан хайдах дьарыктаммыттарын туһунан билиһиннэриһхпин баҕарбытым. Көнөтүнэн эттэххэ, ол кэмгэ Чурапчыга эрэ буолбатах, Саха сирин үрдүнэн барытынан, көңүл тустуу дьини кизниһи сана билбиттэрэ. Хомойуох иһин, кырдыһаас, сааһырыт үөрэнээччилэрэ кэм-кэрдии кэлэн, онуоха эһи хамсык да аан дойдуну баламаттык сатыһалаан, үгүстэр сирдээби олохтон барытаалабыттара, элбэх дьонтон ахтыы кыайан ылбакка хаалбытым. Бастагы көлүнэ тустууктар, оччотооһу кэм сиринэн эрчиллэн, оройуонна, республикаҕа, дойду араас мунуктарыгар бэйэлэрин кыахтарынан күрэхтэһэн, тустан, кыайыт да, кыайтарбыт да буоллаһтарына, Саха сиригэр тустуу сайдыытыгар бэйэлэрин кылааттарын киллэрбит дьон. Ону умнуо суохтааһыт. Кинилэр кэпсэһиннэрэ кинигэ бастагы түһүмэһэ буоллулар.

Иккис түһүмэххэ олохтон тураабыт хаарыаннаах тустуук уолаттары, тэннэ үөрэммит, Дмитрий Петровичка биһиргэ дьарыктаммыт, тустубут доһотторбун, чугас дьоннорун, оҕолорун көмөлөрүнэн уонна бэйэм тугу өйдүүрбүнэн суруйан, төһө кыалларынан сырдата саһаатым.

Үһүс түһүмэххэ интэринээт-оскуолаҕа биһиргэ үөрэммит, дьарыктаммыт, Дмитрий Петровичка эрчиллибит доһотторум ахтыһыларын бэйэлэригэр суруйтаран киллэрдим. Ону таһынан манна билиги көлүнэ кэһиттэн 1970–1980 сылларга интэринээт-оскуолаҕа үөрэммит, Дмитрий Петровичка эрчиллибит биллиһиллэх тустууктар, тренердэр, атын да эйгэбэ ситиһиллэхтик үлэһэбит дьон ахтыһыла киридиллэр.

Ахтыы биһирбит дьон бары Д.П. Коркинна эрчиллибит, кинини кытта алтыһыт, бэйэтин үчүгэйдик билэр дьоннор.

Билигин Дмитрий Петровичка дьарыктаммыттар бары сааһырыт дьон буолабыт, үгүстэрбит бу орто дойдуттан барыттарын да иһин, тренербит аатыгар-суолугар бары биһир кэрдийска турабыт, бары «Коркин уолаттара» буолабыт уонна онон кизн туттабыт.

Ахтыы-кинигэ ытыктыы, сүүрүһүр тренербит Дмитрий Петрович Коркин 95 сылын туоларынан ааҕааччы кизн араһатыгар ананар. Көрдөһүүбүн ылынан, ахтыы суруйбут бары дьонго махталбын биллэрэбин.

Кинигэбэ Одьулуун нэһилигин олохтооһо, Чурапчы күүс өттүнэн көһөрүллүүтүн

кытгыһылааһа, үлэ-тыһыл бэтэрээнэ, 86 саастаах **Николай Алексеевич Собакин**; Чурапчы оройуонун Соловьев нэһилигин бочуоттаах гражданина **Гаврил Данилович Николаев**; көңүл тустууга ССРС спордун маастарыгар кандидат, профтехүөрэхтээһин бэтэрээнэ, Нам улунун Хатын Арыы нэһилигин бочуоттаах гражданина **Николай Дмитриевич Соловьев**; Чурапчы улунун, Мугудай нэһилигин бочуоттаах гражданина, «Бочуот знага» орден кавалера **Николай Дмитриевич Пермяков**; хапсаҕайга Саха АССР спордун маастара, «Бочуот знага» орден кавалера, Чурапчы улунун бочуоттаах гражданина **Семен Михайлович Неустров**; Россияҕа «Урожай» общество оҕолорго күрэхтэһиитигэр иккис миэстэлээх, Речпорт бэтэрээнэ, социалистическай үлэ ударнига, болуотунньук **Николай Иванович Спиридонов**; хоту көһөрүллүү кытгыһылааһа, тыһыл, сыана бэтэрээнэ **Иван Васильевич Федотов**; ССРС спордун маастара, «Урожай» общество бочуоттаах үлэһитэ, «Гражданскай килбиһин» анал аат хаһаайына **Станислав Семенович Романов**; Саха сирин норуоттарын 3-с спартакиадаһын чемпиона, республика үс төгүллээх призера **Василий Александрович Шадрин**, барыта 38 киһи ахтыыта киллэриллибит.

«Билиги — Куоркун уолаттарабыт» кинигэ тустууну, спорт историгын сэнээрээччилэргэ ыйыһыктык быһыһытынан дьонун бэллэх буолбут. Онорон, бөлэмнэн таһаарыт Семен Прокопьевич Макаровка барҕа махтал!

Петр ПАВЛОВ.

физкультурнай хамсааһын 100 сылыгар

Ойуунускай уонна физическэй култуура

Ойуунускай уонна физкултуура сэбиэтэ

1923 сыл алтынньы 26 күнүгэр тэрриллибит Дьокуускайдаагы физкултуура сэбиэтэ тутта оннун булбатах курдук — аата хаста да уларытыллыбыт, сэбиэт чилиэттэрэ атын үлэлэргэ барыталаабыттар. Онон буолуон сөп уонна Сэбиэт үлэтин кэнэтэр инниттэн партия Саха сиринээби уобаластаагы комитетын агитацияҕа уонна пропагандаҕа салаатын 1924 сыл ахсынньы 30 күнүнээби уураабынан П. А. Ойуунускай ЯЦИК (Саха АССР Киин ситэриилээх комитетын) председателинэн үлэли олонор, 1925 сыл балаҕан ыйын 25 күнүгэр бэйэтин уураабынан Сэбиэт председателинэн анамыта.

1924 сыл бэс ыйын 23 күнүгэр президиум мунньагар Сэбиэт сыллаабы үбүн көрбүттэр. Биир сүрүн боппуруонунан “Саха омок” общество иһинэн сахалар тьа сирин олохтоохторугар физкултуура сэбиэтин тэрийии былаанын онорорго соруудахтаммыт. Итиннэ биир бэлиэ түгэнинэн 1925 сылга өрөспүүбүлүкэ таһымнаах “Национальной спортивной ооньуулары” тэрийии туһунан ылыныллыбыт уураах буолар. Ити уураахтан сийтээн уонна “Саха омок” көбүлээһининэн буолуон сөп — Охотскай муора чугаһыгар Аркы дьон сиргэ норут ооньуулары ытыллыбыттар биллэр — тустууга, мас тардыһытыгар, сүүрүүгэ, винтовканын ытыыга күрэхтэспиттэр. Тунгустар, сахалар, коряктар, камчаллар уонна чуваннар, барыта 700 киһи кытыбыт дьон.

П. А. Ойуунускай, оччотооҕу кэмнэ сөп физическэй култуура суолтатын норуокка, ыччакка туһатын туһунан хайысха биэрбит биир үлэтинэн 1924 с. алтынньы 16 күнүнээби “Автономная Якутия” хаһыакка “Задачи физкультуры в Якутии” дьон ыстатыйата буолар.

Платон Алексеевич ыстатыйатыгар суруллубут сорууктар сүрүннээн үлэбэ, дьон-сэргэ, оҕо-ыччат күннээби олобор быстыспат ситим буолан кириэн барбыттар. Ол курдук, 1925 с. саҕалаан оскуолаларга физическэй култуура уруктара ытыллар буолбуттара. Спорт национальной көрүннэригэр күрэхтэһиллэри тэрийэн ытыыга быраабылалары онорууга бастакы холонуулар боруоба-

П. А. Слепцов — Ойуунускай “Сүүс сыллаах улуу былаанна” (1927 с.) суруйбута: “Туох дьаһал үлэ барыта, туох дьол-соргу барыта дьон доруобуйата тубустар, дьан-дьаһах, ыарыы-сүтүү суох буоллар. Оччоҕо эрэ кыайылан-хотуулан, ситиллэн-толоруулан олох үрдээн иһиэх тустаах”.

ламмыттар. Өрөспүүбүлүкэ хаһыаттарыгар “физкультура” дьон үлэ хайысхатын, суолтатын өйдөтөр суруйуулар, футболга күрэхтэһиллэр, физкультура куруһуоктарын, ханкылааһын, хайыһардааһын туһунан сырдатар кылгас хронологиялар тахсыталаан барбыттар.

“Якутские зарницы” литературнай-общественной сурунаалга хас нүөмэр аайы физкултуура тематыгар 5–6 страницэ бэриллэр буолбута. Бу кэмнэ Саха сирин историятыгар аан бастаан аҕыс куруһуок тэррилэн үлэлэрин саҕалаабыттар: Совпартоскуолаҕа, медтехникумга, II ступеннаах оскуолаҕа, “Саха омок” обществоҕа, национальной байыаннай ротаҕа уонна партийнай-профсоюзнай кулупка 200 физкультурнигы хабаан үлэлээбиттэрэ. Оскуолаларга саахымат, гимнастика, хамса-нылаах ооньуулар, велосипед куруһуоктара үлэлиир буолбуттара.

1924–1925 сыл кыһыныгар 30-ча төгүл спортивной көрдөрүүлэх биэчэрдэр тэрриллибиттэр: көнүл хамсааныларга, гимнастической пирамидалары онорууга, французскай тустууга ытыллан, Дьокуускай куорат олохтоохторун ортотугар улахан сэргэхсийини-сэнээрини таһаарыттар. Каток тутуулан үлэлээн барбыта. Хайыһарга, ханкыга күрэхтэһиллэр, хайыһарынан походтар тэрриллибиттэрэ.

Тьа сиригэр оройуоннарга уонна улуустарга физкультура сэбиэттэрин тэрийиигэ холонуулар саҕаламмыттар.

Ол курдук, сотору кэмнэн физическэй култуура уроуга П. А. Ойуунускай дьаһалынан оскуолаларга, үөрэх бары кыһаларыгар кириэн барбыта. Физкултуура сэбиэтин иһинэн үлэлиир “инспектор” дьон дуоһунастаах үлэһит биир сылга атынан уонна сатыы айаннаан 20 улууһу кэрийбитэ биллэр. Бу үлэһит бэйэтин справкаларыгар физкультурнай үлэни тэрийини хайгыр, ардыгар итэбэстэри сэмэлиир, сана сорууктары туруорар, улуус салалтатыгар араас сүбэлэри биэрэн салгыы таһаарылаахтык үлэлииргэ этэр эбит.

П. А. Ойуунускай биир улахан үтүөтүнэн саха норуотун доруобуйатын тупсарыы, бөбүргөтүү, социальный ыарылары суох оноруу туһугар улахан үлэни ыппыта буолар. “Автономная Якутия” хаһыакка 1924 с. бэс ыйын 28 күнүгэр тахсыбыт бэснээдэтигэр Саха сиригэр улахан эмтиир-сынньатар, чэбдигирдэр санаторийдары тэрийэр наадатын, Дьокуускай куоракка итинник эмтиир кинни тутарга санаатын эппитэ. Онно үрүн аһынан, биэ кымыһынан эмтээһин баар буолуохтаабын ахтыбыт. Ол түмүгэр “Красная

Якутия” санаторий тэррилэн, өр сылларга үлэлээн, ордук сэллик ыарыыны суох онорууга, үтүмэн үтүөлээбин бары билэбит.

Ойуунускай сахалыы илии-атах ооньууларын туһунан

П. А. Ойуунускай биир бастакы научнай хабааннаах үлэҕэ “Якутская сказка (олонхо), ее сюжет и содержание” дьон ааттанан 1927 сыллаахха бэчээттэнэн тахсыбыт “Саха кэскилэ” общество чинчийэр-үөрэтэр хайысхалаах ыстатыйалар хомуруннуктарыгар кирибитэ.

Хомуруннуук редколлегиятын кылгас быһаарытыгар суруллар: “Автор настоящей статьи — талантливый якутский поэт... Статья дает так много нового и ценного в научном отношении, что несомненно послужит немалым вкладом в дело изучения якутского народа...”.

Ыстатыйаттан манньыгы ааҕабыт: “Виды состязаний немногочисленны:

1) Кылыһысы — прыжки на одной ноге не менее чем через 12 меток. Метки называются туюс, т.е. берестой. Очевидно, метки клались из бересты, как более заметные и мягкие.

2) Тустуу — единоборство, борьба. Богатыри, вступают в единоборство, снимают все свои одежды. Им надевают маслом тело, на них надевают специальные “сылдьыйа” вроде трусиков, шитых из ровдуги, толщиной в девять ровдуг на подкладке и стягивают ремнями. Причем эти ремни делаются из конских волос путем плетения. Толщина таких ремней равняется толщине трех или шести и девяти обычных. Победенным считается также тот, кто коснется пальцем о землю, хотя бы споткнувшись.

3) “Сыал ытыгы” — попадание стрелой в цель из самострела. Обычно мишенью служит бычья бабка — “обус бэр-бээкэй”.

Бу научнай үлэ 1927 сыллаахха, спорт национальной көрүннэригэр быраабылалар сурулла иликтэринэ бэчээттэммит буолан, суолтата улахан. Былыргы сахалар кизг сиринэн тайаан алаастарынан, үрэх бастарынан олоор буоланнар түөлбэлэринэн күрэхтэһиллэригэр быраабыла суоҕа. Онон ким хайдах өйдүүрүнэн, сатыырынан тэрийэллэрэ биллэр.

Билигин билэр кылыһыбыт, ыстанабыт, куобахпыт былыр үһүннэрин хайаан да бииргэ ытытар буолбаттар эбит.

П. А. Ойуунускай суруйбут “кылыһытыга” ону көрдөрөр. “Кылыһысыга” 12, эбэтэр 14 туюска түһэллэрэ биллэр. Ыстангаҕа уонна куобахха улахан күүрэхтэспэттэр эбит. Күрэхтэһиннэрэр да буоллахтарына, 5–6 туюска ыстаналар биллэр. Онон кылыһысыга күрэхтэһии дьон сүрүн болҕомтотун ылааллар эбит. Ол

да иһин буолуо — “кылыһыт” дьон быһый дьону ааттыыллара, кэпсээннэ кириэллэрэ, уос-номобор сылдьаллара.

“Развитие якутского национального спорта, а также и вообще физкультура в Якутии имеет очень серьезные и важные значения для здоровья трудящихся ЯАССР, особенно для подрастающего поколения. Физические упражнения и правильно поставленный спорт развивают, закаляют организм человека, делают его более выносливым и устойчивым в борьбе с трудностями жизни, особенно в условиях нашей Якутии.

Для привития и в дальнейшем широкого развития физической культуры в Якутии необходимо всемерное содействие и личное участие на местах в этой работе членов, местных исполкомов, врачей, юношеских организаций и профсоюз. А также и членов общества “Саха Омук” путем пропаганды среди населения, а также организаций кружков и пр.” — председатель ЯЦИК Ойуунский.

Ойуунускай эт-хаан өттүнэн сайдыыта

П. А. Ойуунускай туһунан суруйуулартан, ахтыылартан уонна хаартыскаларыттан сылыктаатахха, кини сахалыы орто унуохтааҕа, уойбатах, иннир-сити көрүннээбэ, сымса эрчимнээх туттууулааҕа сабадаларан. Күннээби олобор хайаан да хамсанарга-имсэнэргэ дьулуһарын, айылҕаҕа сылдьарга, бултуурга көхтөөбүн туһунан элбэхтик бэлиэтэнэр.

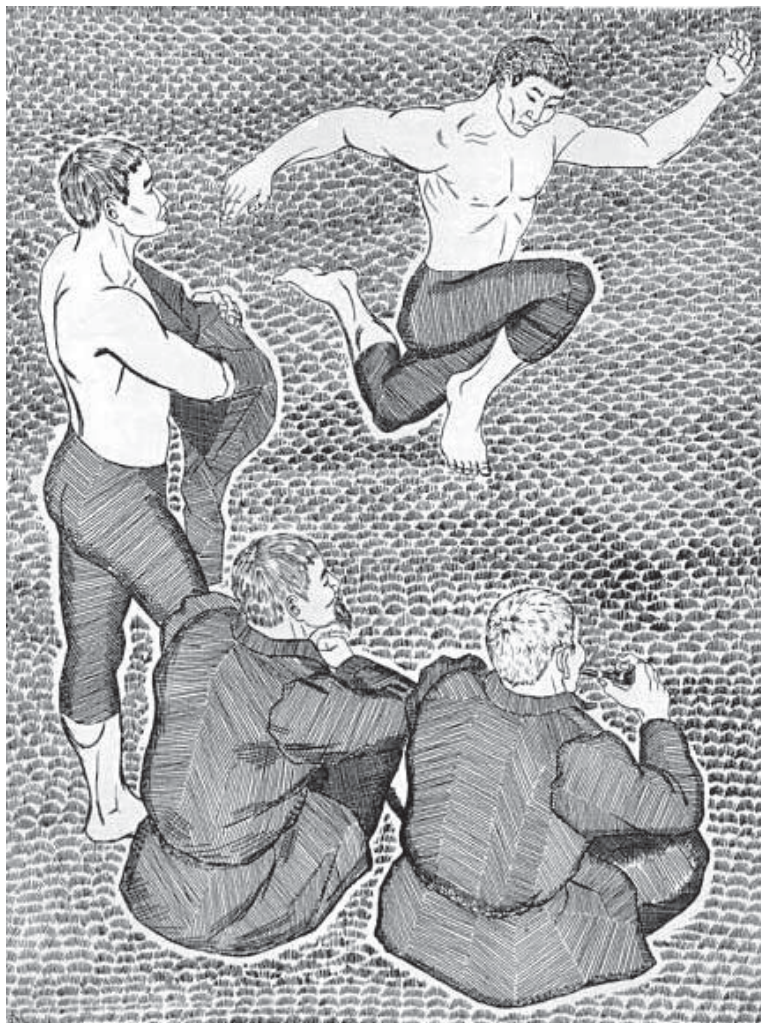
Платон Алексеевич эрчимнээх, чэгийн-чэбдик да буолан, араас общественной, революционной үлэлэргэ элбэх сыратын да биэрдэр. 1917 с. муус устар ыйыгар Якутскайдаагы учуутал семинариятын чабылхайдык үөрэнэн бүтэртитэ. Семинария туттарбыт свидетельствотыгар 10 анал предметтэри тас өттүнэн эбии: “Сверх того обучался сельскому хозяйству, гимнастике и пению”, — дьон суруллубут.

Манна даҕатан эттэххэ, 1911 сылтан саҕалаан Саха сиринээби үөрэх заведенийеларыгар “Военный строй и гимнастика” дьон предмет үөрэхтэһин программатыгар эбии кирибитэ. Онон Платон Алексеевич семинарияны бүтэрэригэр, оччотооҕу кэм таһымыгар сөптөөх “физическэй культура” туһунан өйдөбүлү ылбыт бэлэмнээх этэ.

Улуу дьон уратылары — кинилэр улахамсыыбаттарыгар, боростуойдарыгар көстөр. Кинилэр күннээби дьайыылара, олохторо ону кэрэһэлиир. Холобур, Платон Алексеевич тустарын, саахымат ооньуурун, сарсыарда аайы зарядканан дьарыктанарын да ылан көрдөхпүтүнэ, киниэхэ сүгүрүйүүбүт өссө улаатар.

Михаил АЛЕКСЕЕВ, Афанасий ИЛЛАРИОНОВ, Саха Өрөспүүбүлүкэтин физическэй култууратын үтүөлээх үлэһиттэрэ.

(Салгыыта бэчээттэннэ).

▲ Эллэй Сивцев “Ыстаны” үлэҕэ, 1969 с.

спорт, сир-майгы

ММА көргө-нарға кубулуйда

Спорт өттүгөр майгы-сигили туһунан эрдэ эмиз суруйбутум. Холобура, Федор Емельяненко киһиргэһэ суох спортсмен. Кими даҕаны кытта иирсиктэ, үөхсүбэт. Киирсэ киирэригэр танаратын кириэһин иилинэ сылдьар. Онтон Үрдүк Айыыларыттан көрдөһөн баран, дьэ устар. Атыттар курдук киһиргээн «уруһуйдамат» буолан, уонча сыл чемпионнаатаҕа. Тэҥил дойдуттан тэннэһин булбакка, Аар саарга аатыран номоххо киирбитэ. Дьопшуннар соҕон-саллан Федоры ытыктаан "Тиһэх Ыраахтааҕы" диэн ааттаабыттар.

Биллэр боксёрдартан, Александр Поветкин, Денис Лебедев, Эдуард Трояновский уонна билигин сана өрө тахсан эрэр чемпион Дмитрий Бивол эмиз омуктар курдук киһиргээбэттэр, утарылаһааччыларын сэнэн, публикаҕа «уруһуйданан» түһэрбэттэр. Ол да иһин, чемпион аатын түһэрбэккэ, өр кэмнэ норуокка номох буолан сылдьаллар.

Александр Поветкины кытта киирсэригэр ниэмэс боксёра Мануэль Чарр сэнэн араа-стаан сирэйин туттан үнүлүтэр этэ. "Мэ, табаҕын дуо?!" диэн бэйэтин тылынан туоһу эрэ үөхсэрэ. Итинник гынан кэрэ-эннэригэр таһааран, кыйахан киһини күүрдэн кэбиһэр албастара. Киһи күүрдэһинэ, ыгылыһан илиитэ холкутук барбат буолан хаалар.

Поветкин, Чарр итинник албастаах угаайтыгар киирбэттэ. Үгэһинэн холку туруктаах этэ. Ханньк эрэ түгэннэ Чарр, суруйан сирэйин үнүлүтэр кэ-

мигэр охсубута. Туймаарар кэм-игэр иккиһин, үсүһүн сыр-баптыта. Чарр сирэйэ мычыстан, мэктиэтигэр кулгааҕа э-бирдэх курдук салыбыраабыта. Төрдө эмэригэр баһананы туура аспытты, тиэрэ таһылла түспүтэ. Анара рингэ таһыгар, хараҕа иччитэ суоһунан көрөн сыһыта. Ниэмэс көрдөөбүт тоһун ылбыта. Поветкин киһини дөйүттүм диэн, атыттар курдук өрө экириги түспэттэ. Хата аһыммытты көрбүтэ.

Поветкины кытта киирсиктэ Диллиан Уайт, пресс-конференцияҕа Александрга илиитин биэрбэттэ. Сизэх-аһах баһайытык көрүтэлээбитэ. Киирсэ да сылдьан Поветкин раунд саҕалананытын кэмигэр, илиитин ууммутун, Диллиан Уайт садьыйан кэбиспитэ. Поветкин сааһырбыт буолан мөдөөн этэ. Табыллара элбээн барбыта. Онтон бүтэһик тыһын ылан, "саппыйатыгар ордубут буораһын" тэбэнэн, аллараттан өр баһан охсубута. Оһуһу туруору туп-

пут курдук хара бэкир апперкотка сыһааһа табыллан, төбөтө тулла сыһыта. Утары кэлбит массынаҕа саалыбытты, тыла суох баран түспүтэ.

Олег Маскаев бэйэтин кэм-игэр эмиз, Хасим Рахманы рингэ таһыгар көтөн, судьуйалар остуолларыгар монитордарын солоон түһүөр диэри охсубута.

Оттон Майк Тайсон даҕаны дьинэр өр чемпионнаан сылдьахтааҕа. Бэйэтин билинэн аанһа дьарыктамат буолбута. Арыгы иһэрэ, наркотик тардара. Уонна утарылаһааччыларын быдырдык үөхсэрэ.

"Хаанһытын иһиэм, сүрэххитин хостуом!! Оһолоргутун тийэ сизэлиэм!!" диэн үөхсэрэ. Танара барытын көрөн олорор буоллаҕа. Ити тылларын кэнниттэн үрдүк чып-чаалга даһайбыт кириэһинтэн төттөрү курулаабыта. Ыларылаахтык хоолдугунан тэлгэммитэ. Ол эбэтэр, мөлтөөбүт Тайсоны кырбаан аат-суол ылар дьон

баар буолбута.

19 эрэ сааһыгар ыарахан ыйаһынна боксаҕа чемпион буолан, рекорд олохтообут, бары сөбүлээн көрөр Майк Тайсомыт итинник дьылҕаламмыта. Кэнники син түспэтиэн, кэм-синэр буолбут бадахтаах.

Америка ММА-та шоуга кубулуйда. Дьону киксифиннэрэн пресс-конференция онорон, утарыта туруортаан, оһуһу күрдүөттэһиннэрэн тийэ харчы оностоллор. Дана Уайт диэн UFC тэрийээчи киһи, көрөн оностон саатыыр.

Биридэ Тито Ортиз диэн оһуһууга киирсээчи киһини кытта иирсиктэ. Дана Уайт бэйэтэ тийэ кинилин, киирсэ сыһан баран тохтообут. Тито Ортиз биридэ, кимнин эрэ киирсэригэр футболкатыгар "Дана Уайт моя сучка" диэн суруттарбыт. Ону көрөн Дана абаран, эһни өстүбүт. Тито Ортиһы сабырыһар киһи булан киирсифиннэрбит.

"Тито Ортиһы кырбаатахына, эһни бэйэм харчыбыттан төлүөм" диэбит. Онуоһа уксу-бут байылаһа канваска Титоһы баттаан сытан сирэйин биликтээбит. Хоппутун таһынан, Дана эһни харчы төлөөбүт. Дана диэн биһиэхэ дьинэр аата.

Ородьумаан.

суруллубуту сэнээрин

Итэһэл туһунан тугу этиэмий?

Көһүл тустууга ССРС спордун маастара, Саха Республикатын үтүөлээх тренерэ Николай Романович Крылов «Дьулурҕан» хаһыакка «Сахалы итэһэлбитин ылыһааһаһын» диэн билинги кэмнэ саамай сөптөөх суруйуутун ааһан баран, санаабын кылгастык үллэстиэхпин баһардым.

Николай, ыстатыйаһын олус сэргээн ааһпытым, хайгыбын, ис хоһооно да, тыла-өһө да үчүгэй. Суруйа үөрүйэх эбикиин, маладьыас! Итэһэл туһунан мин тугу этиэмий?

Биһиги көлүөнэ, саба ыраһан эттэх-хэ, хомуньуһум идеяларын итэһэйэн, пионер, комсомол иитэн — үчүгэйгэ, сырдыкка, кэрэһэ тардыһааһа, куһаҕантан туора туруоһа диэн этэ. Романтикар, мечтателлэр, ол эрээри, олох ыарахаттарын этэннэ туораан иһэн, кэлин олохпут тубустаһын аайы «бил баһыттан сыттыһар» диэбиккэ дылы, үөһэннилэрбит сыһа хамсанналар...

Саха — айылҕаҕа, иччиллэргэ итэһэлин былыргыттан быйылгыга диэри саастаахтар син илдэ сылдьабыт. Эдэрдэригэр, оһолорбутугар төрөөбүт тылбытын сайыннары — олус улахан кыһалҕа. Учуталларбыт бэйэлэрэ саха кылааһыгар, саха тылын уроугар нууччалы былаастаан быһаараллар. Оскуолаҕа туох баар тэрэһин нууччалы ытыллар. Аата эрэ саха оскуолата диэн. Онон кырдык, сахалы тыһын, сахалы сана иһиллэрин туһугар туруулаһа сатыргыт олус хайҕаллаах.

Эйиэхэ уонна эн курдук биир санаалахтаргар кытаан саха омук — омук быһытынан симэлийбэккэ сайда турарын туһугар өбүгэлэригэр кэлбит үгэстэри сөргүтэргэ туруулаһын диэхпин баһарабын. Уонна итэһэлгэ сыһаннаах дьон Н. Р. Крылов суруйуутун тула санааларын үллэстэллэрэ буоллар.

Любовь КРЫЛОВА.
Ньурба.

кэпсиэхпин баһарабын

Сахаттан гимнастикаҕа эр дьонно бастакы маастар

1970-1980 сылларга саха студэннара Душанбе куоракка Таджикскай физкультурнай институтка үөрэнэр кэмнэригэр, кинилэри Петров Виктор Дионисович диэн эдэр преподаватель гимнастикаҕа уонна атын дисциплинэлэргэ үөрэппитэ.

Кэлин билсэн, кэпсэтэн билбиттэрэ, преподавателлэрэ саха төрүттэх эбит. Ол курдук, төрөөбүт аҕата Петров Дионисий диэн Уус Алдан Курбуһаһын киһитэ буолан соһуһут. Ийэтэ Иркутскай уобаластан силистээһэ. Онон, Виктор Дионисович биригэ төрөөбүт убайын кытта интернациональнай кэргэннэ улааппыт.

Виктор Дионисович 1939 сыллаахха Иркутскай уобалас Щеглаева селиэннэтигэр төрөөбүт. Уол оскуолаҕа үөрэнэ сылдьан, спорт элбэх көрүнэригэр гимнастиканы ордук сөбүлээбит. Онон, спорт бу көрүнүнэн утумнаахтык эрчиллэн барбыт. Сотору араас таһымнаах күрэхтэһиилэргэ кыттан, олорго бастакы ситиһиилэр кэллэлэр. Бэйэтэ ахтарынан, кини гимнастиканан үлүһүйэн туран дьарыктанар кэмигэр аатырбыт гимнаст Михаил Воронины кытта билсэн бодоруспут. Биллэн туран, кинилэр иккиэн гимнаст буолан, биригэ эрчилибит, күрэхтэспит буолуохтаахтар.

Гимнаст Виктор Петров элбэх талааннаах уонна күүстэх спортсменнар ортолоругар сүтэн хаалбатаҕа. 22 саастааһар эр дьон гимнастикатыгар ССРС спордун маастарын нуорматын толорбута. Киниэхэ 1961 сыллаахха кулун тутар 3 күнүгэр спорт маастара буолбутун туһунан 21386

нүөмэрдээх даһабырыанһа тутарылыбыта. Манньк бочуоттаах ааты гимнастикаҕа саха эр дьонуттан маннайгынан ылбыт киһинэн В.Д. Петров буолар. Атын манньк киһи баара билибэт. Онон, кини гимнастикаҕа соһотох спорт маастара буолар.

1961-1964 сылларга Виктор Петров Душанбетааһы педагогическай институту ситиһиилээхтик үөрэнэн бүтэрбитэ. Үөрэнэ сылдьан оһо спортнай оскуола-ларыгар оһолору гимнастикаҕа эрчиһэрэ. Үрдүк үөрэхтээх специалист быһытынан сана аһыллыбыт Таджикскай физкультурнай институтка преподавателинэн үлэлээбитэ.

Манна үлэлиир сылларыгар аан дойдуга уонна Советскай Союзка биллибит элбэх аатырбыт спортсменнары үөрэппитэ. Институтка үөрэммиттэр уонна бүтэрбиттэр ортолоругар бааллара: Зебунисо Рустамова (охчут) — ССРС үтүөлээх маастара, аан дойдуга Европа уонна Советскай Союз хас да төгүллээх чемпионката, Монреаллааһы Олимпиада призера; Анатолий Старостин (пятиборье) — Москвааһы Олимпийскай ооньуулар икки төгүллээх чемпиона; бырааттыы Анатолий уонна Михаил Старостиннар (уу спорда- каноэнан, байдаарканан эрдэһиннэ) — аан дойдуга хас да

төгүллээх чемпионнара уонна да атыттар.

Душанбеҕа оһо спортнай оскуола-ларыгар гимнастикаҕа үөрэппит оһолоруттан кэлин биллилээх спортсменнар үүнэн тахсбыттар. Холобура, С.П.Файфер, Д.Белоусов, Д.Карпов уонна да атыттар.

Саха сириттэн Таджикистанна Петров Виктор Дионисовичка үөрэммиттэр ортолоругар Друзьянов М.Е., Крылов Н. Р., Данилов В. И. уонна да атыттар бааллара. Кинилэр бары үрдүк үөрэхтээх специалист буоланнар, төрөөбүт дойдularыгар эргиллибиттэрэ. Итиннэ республикаҕа спорт уонна физическай культура сайдарыгар бэйэлэрин кылааттарын киллэрбиттэрэ.

1986 сыллаахха Саха АССР үөрэдин министрствота үрдүк таһымнаах спортсменнары итинигэ үчүгэй бэлэмнээх специалиһы В.Д. Петровы үлэһэ ыһырыта. Тыһынны кыһыннаах аҕатын дойдугар Виктор Дионисо-

вич үлэлииргэ баһалаах буолан сөбүлэспитэ. Дьокуускайга кэ-лэн баран, араас эппиэтинэстээх дуоһунастарга үлэлээбитэ. Ол курдук, Спорткомитетке инструкторынан, оһо бастакы нүөмэрдээх спортнай оскуолаҕа гимнастика отделениетыгар тренеринэн, Чурапчытааһы спортнай оскуолаҕа старшай преподавателинэн үлэлээбитэ. Үлэлээбит сылларын тухары В.Д. Петров бэйэтин идэтин үчүгэйдик билэр, үлэтигэр бэриниилээх, чизэһинэй уонна сэмэй киһи быһытынан көрдөрбүтэ.

Эрчиһит оһолорутан элбэх көлүөнэ биллэр спортсменнары бэлэмнээбитэ. Кинилэртэн Дальнай Восток зонатын призердара үүнэн тахсан, Саха сирин чизэһин ситиһиилээхтик көмүскээбиттэрэ. Маны таһынан, биир үөрэнээччитэ Виталий Пугаченко, спордунан салгыы дьарыктанан, Белоруссия сүүмэрдэммит хамаандатын чилиэнэ буолбута. Биир үөрэнээччитэ Винокуров В.П. гимнастика тренериннэн уһуннук үлэлээбитэ.

Петров В.Д. олоһун 50-тан таһа сыл устата спорт уонна физическай культура сайдарын туһугар биэрбитэ. Киниэхэ үлэһэ ситиһиилэрин иһин "Российскай Федерация физическай культураҕа уонна спорка туйгуна" диэн бочуоттаах аат инэрриллибитэ.

2012 сыллаахха республикатын атын сиргэ көһөн барбыта...

Виталий СЛЕПЦОВ,
хаһыат общ. корреспондента.